

Lietuvos archeologijos draugija
Lietuvos istorijos institutas
Klaipėdos universitetas

L I E T U V O S

ARCHEO*logija* 35

VILNIUS 2009

Redaktorių kolegija:

Dr. Andra Simniškytė (ats. redaktorė)
(Lietuvos istorijos institutas, Vilnius)

Dr. Anna Bitner-Wróblewska
(Valstybinis archeologijos muziejus Varšuvoje, Lenkija)

Prof. dr. Rimantas Jankauskas
(Vilniaus universitetas, Lietuva)

Prof. dr. Eugenijus Jovaiša
(Vilniaus pedagoginis universitetas, Lietuva)

Prof. dr. Vladimir Kulakov
(Rusijos archeologijos institutas, Maskva)

Prof. dr. Valter Lang
(Tartu universitetas, Estija)

Doc. dr. Algimantas Merkevičius
(Vilniaus universitetas, Lietuva)

Dr. Tomas Ostrauskas
(Lietuvos istorijos institutas, Vilnius)

Dr. Gintautas Rackevičius
(Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, Vilnius)

Dr. Arnis Radiņš
(Latvijos nacionalinis istorijos muziejus, Ryga)

Dr. Eugenijus Svetikas
(Lietuvos istorijos institutas, Vilnius)

Doc. dr. Valdemaras Šimėnas
(Lietuvos istorijos institutas, Vilnius)

Dr. Vykintas Vaitkevičius
(Klaipėdos universitetas, Lietuva)

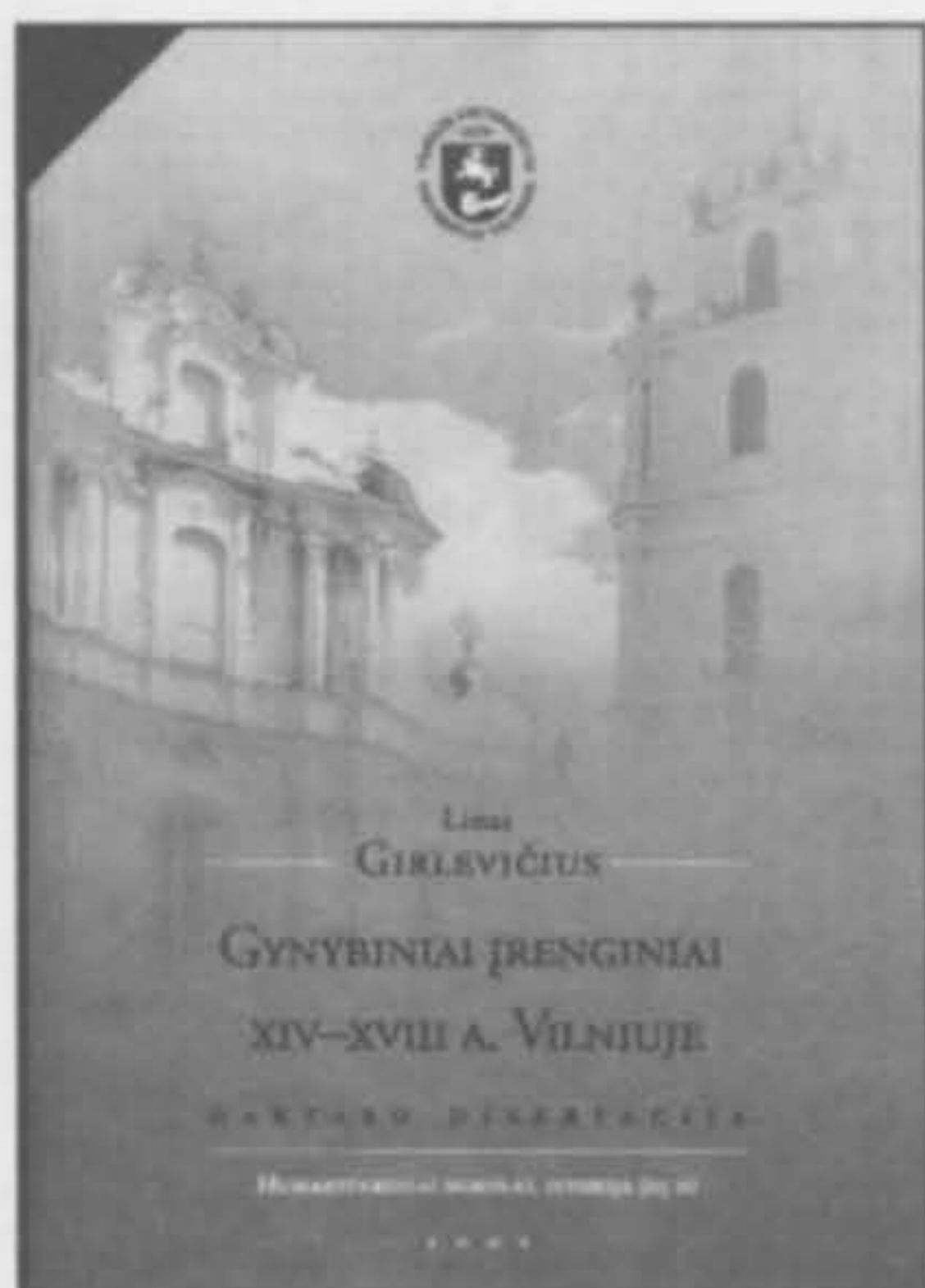
Doc. dr. Ilona Vaškevičiūtė
(Lietuvos istorijos institutas, Vilnius)

Dr. Gintautas Zabiela
(Klaipėdos universitetas, Lietuva)

Dovilė Urbonavičiūtė (ats. sekretorė)
(Lietuvos istorijos institutas, Vilnius)

Žurnalas registruotas: EBSCO Publishing: Central and Eastern European Academic Source.
European Reference Index for the Humanities (ERIH)

DAKTARO DISERTACIJA APIE XIV–XVIII A. VILNIAUS GYNYBINIUS ĮRENGINIUS

2009 m. vasario 20 d. Vilniaus universitete Istorijos fakulteto Archeologijos katedros doktorantas (g. 1970 m.) Linas Girlevičius, dirbantis UAB Archeologijos projektų centre „Antiqua“, apgynė humanitarinių mokslų (istorijos krypties) daktaro disertaciją

tema „Gynybiniai įrenginiai XIV–XVIII a. Vilniuje“. Ji buvo išleista atskira mažatiraže 256 puslapių knyga, kurioje 175 puslapius užima tekstas, 23 puslapius – panaudotų šaltinių ir literatūros sąrašas. Disertacijoje – 192 iliustracijos, tarp kurių yra ir spalvotų. Dalis disertacijoje nagrinėjamų temų disertanto 2007–2009 m. paskelbta 4 jo straipsniuose. Disertacija buvo rengiama 2002–2009 m. Jos mokslo vadovas doc. dr. Aleksiejus Luchtnas. Disertacijos gynimui buvo sudaryta taryba, kurią sudarė prof. habil. dr. Mykolas Michelbertas (pirmininkas), doc. dr. Jonas Glemža, doc. dr. Jūratė Jurevičienė, doc. dr. Rimvydas Petrauskas, dr. Gintautas Zabiela. Disertacijos oponentai buvo prof. dr. Albinas Kuncevičius ir prof. habil. dr. Vladas Žulkus. Gynimas vyko Istorijos fakultete. Pirmininkaujančiam supažindinus auditoriją su disertanto byloje esančiais dokumentais, L. Girlevičius pristatė pagrindinius disertacijos teiginius.

Vilniaus gynybos koncepcija XIV–XVIII a. kitu. Atsekama nuosekli Vilniaus gynybinių įtvirti-

nimų raida iki 1655 metų – Lietuvos sostinės nusiaubimo, o vėliau, iki XVIII a. pabaigos, senieji įtvirtinimai buvo tik rekonstruojami. XIII a. antrojoje pusėje–XIV a. pradžioje svarbiausi Vilniaus gynybiniai įrenginiai buvo piliakalniai. Pilies kalno papėdėje iki XIV a. vidurio pastatyta mūrinė Žemutinė pilis su dviem įtvirtinimų žiedais. XIV a. antrojoje pusėje–XV a. pradžioje dabartinio senamiesčio ir istorinių priemiesčių teritorijoje būta įtvirtintų gyvenamųjų rajonų bei kitų įtvirtintų vietų, kurios XIV a. antrojoje pusėje–pabaigoje apjuostos gynybinėmis linijomis. Po 1419 m. gaisro pastatyta mūrinė Aukštutinė pilis, pritaikyta gynybai naudojant artileriją. Joje buvo ir rezidenciniai rūmai. Gynybinę paskirtį dalis Aukštutinės pilies įtvirtinimų išlaikė iki XIX amžiaus. XVI a. reprezentacinė paskirtis suteikta Žemutinei piliai. Rezidencinė Žemutinės pilies paskirtis išliko iki Maskvos karo, gynybinė – iki XIX a. antrosios pusės – carinės tvirtovės panaikinimo. XV a. II ketvirtyje–XVI a. pradžioje miestas nebuvo stipriai įtvirtintas. XVI a. pradžioje pastatyti mūriniai miesto vidurinę dalį apjuosę gynybiniai įtvirtinimai – miesto gynybinė siena. Gynybine prasme svarbus šis statinių kompleksas išliko iki XVIII a. pabaigos – T. Kosciuškos vadovaujamo sukilimo. Iki XVII a. vidurio (Maskvos karo) atsekamas senųjų gynybinių tradicijų tęstinumas gynybine siena apjuostoje miesto dalyje ir istoriniuose priemiesčiuose. Statomi arba rekonstruojami gynybai pritaikyti statiniai: didikų rezidencijos, įtvirtintos valdos, vėlyvieji bokštiniai namai, sakraliniai objektai, techninio paveldo (malūnai), infrastruktūros (tiltai) objektai. Gynybine siena apjuostoje miesto dalyje gatvių tinklas, užstatymas performotas ir pritaikytas gynybai – gatvių mūšiams. Didelis dėmesys skirtas miesto centro su Rotušė

gynybai. Po 1610 m. gaisro miesto gynybinės sienos vidinėje pusėje pastatyta nemažai dalinės gynybinės paskirties mūrinių vienuolynų. Bastioninius gynybinius įtvirtinimus miesto apsaugai veikiausiai buvo numatyta įrengti jau XVI a. pabaigoje, nors tikslūs rekonstruojamo pirmojo bastioninių įtvirtinimų žiedo statinių parametrai nėra aiškūs.

Po disertacijos pristatymo prasidėjo mokslinės diskusijos. A. Kuncevičius atsiliepime apibūdino pačią disertaciją, atkreipė dėmesį į disertanto įnašą kompleksiskai nagrinėjant Vilniaus gynybinius įrenginius pasitelkus istoriografijos įdirbį ir archeologinių tyrimų duomenis. Kartu jis suabejojo pateiktais Žemutinės pilies raidos bruožais XIV a., kai kurių Vilniaus statinių (daugumoje atskirų pastatų) priklausymu gynybinėms sistemoms. Atsakyme oponentui L. Girlevičius paaiškino minėtus diskusinius teiginius. Kadangi ant-rasis oponentas V. Žulkus negalėjo dalyvauti (buvo išvykęs į užsienį), jo atsiliepimą perskaitė tarybos pirmininkas. Atsiliepime pabrėžiamas disertanto santūrumas nesiekiant ankstinti Vilniaus mūrinių gynybinių įrenginių statybos datos, įvertintas darbas aiškinantis XIV–XV a. įtvirtinimų sistemą bei jos raidos dėsningumus, akcentuojamas medžiagos trūkumas nagrinėjant įvairius gynybinių įrenginių aspektus, dėl to daromos atsargios išvados. Rimtesnė pastaba pareikšta tik dėl archeologinių tyrimų ataskaitų kaip šaltinio apta-

rimo ir kritiško vertinimo. Atsakyme disertantas pateikė reikiamus paaiškinimus.

Toliau kalbėjo tarybos nariai. J. Glemža pastebėjo, kad disertantas polemizuoja su mūrinės statybos XIII a. Vilniuje šalininkais, paaiškino apie miesto gynybines sienos regeneravimo projekto vykdymą. J. Jurevičienė pasidžiaugė ginamo darbo apimtimi ir pateikiamos medžiagos daugiasluoksniškumu, įvertino ją kaip vieną svarbiausių Vilniaus raidos ir kultūrinės vertės pažinimo šaltinių. R. Petrauskas pastebėjo, kad pagrindinis disertacijos privalumas – plati problemos samprata, tačiau atkreipė dėmesį, kad istoriko akimis žiūrint darbe stokojama istorinės literatūros panaudojimo. Šių eilučių autorius pabrėžė darbo interdiscipliniškumą ir išsamumą, tačiau atkreipė dėmesį į kai kurių teiginių hipotetiškumą bei itin didelį gynybinių objektų gausumą XVI–XVIII a. Vilniuje. M. Michelbertas konstatavo, kad skelbti disertanto darbai atitinka disertacijos temą ir savotiškai jį pateisino už kai kurias klaidas, kurios atsirado dėl didžiulės medžiagos. Jungtiniame atsakyme kalbėjusiems L. Girlevičius daugiau dėmesio skyrė paaiškinimams į šių eilučių autoriaus iškeltus klausimus, juos argumentavo sukaupta medžiaga. Po slapto balsavimo tarybos nariai vienbalsiai nutarė suteikti Linui Girlevičiui humanitarinių mokslų srities istorijos krypties daktaro mokslo laipsnį.

Gintautas ZABIELA